

Тақризи

номзади илмҳои фалсафа, дотсенти кафедраи умумидонишгоҳии фалсафаи ДМТ Шаҳобиддинов Нурриддин Субҳонқулович ба автореферати диссертасияи Шоев Нематҷон Султонович дар мавзуи «Масъалаи маргиналият ҳамчун зуҳороти иҷтимоӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сотсиологӣ аз рӯйи ихтисоси 22.00.04 – Соҳтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ

Дар мавриди дарки моҳияти ҷомеа соҳтори иҷтимоӣ яке аз мағҳумҳои бунёдӣ ба шумор меравад. Бидуни таҳлили он донистани хусусияти муносибатҳои иҷтимоӣ ва дурнамои тағйирёбии онҳо ғайриимкон аст. Масъалаи маргиналият яке аз масъалаҳои асосии сотсиологияи муосир буда, бо мағҳумҳои ҷойивазқуни иҷтимоӣ, табақабандии иҷтимоӣ алоқамандии зич дорад, зеро ҷомеаи пурра сарбаста вучуд надорад, паст ҳангоми гузаришҳо ҳоҳу ноҳоҳ масъалаи маргиналият пайдо мешавад. Чуноне, ки П. Сорокин гуфтааст: «Ба гумон аст дар ягон давру замон ҷомеаҳое вучуд дошта бошанд, ки қишироҳи иҷтимоии онҳо мутлақо пӯшида бошанд ё дар онҳо ҷойивазқуни амудӣ ба се шакл: иқтисодӣ, сиёсӣ ва қасбӣ вучуд надошта бошад. Ҳатто дар низоми қаставӣ, ки бештар аз ҳама ба низоми пурра «шахшуда» наздик аст, ҷойивазқуни иҷтимоии амудӣ ба воситаи никоҳҳои омехтаи байникаставӣ имконпазир буд». Мувофиқи андешаи П. Сорокин ҷомеаи мутлақо пӯшида ҳаёли ҳом (асотир)-е ҳаст, ки дар таъриҳ ҳеч гоҳ вучуд надоштааст. Лекин, ба монанди оне ки ҷомеаҳои комилан пӯшида ё шахшуда вучуд надоранд, ҳамон хел ҷомеаҳое, ки ҷойивазқуни иҷтимоии амудӣ пурра озод бошаду гузариш аз як қишири иҷтимоӣ ба дигараш бе ягон монеа сурат гирад, ғайриимкон аст. Танҳо дар давраи инқилобҳо ва нооромиҳо соҳтори иҷтимоӣ «нарм» ё «ковок» гашта, барои ҷойивазқуни иҷтимоии оммавӣ имкониятҳои васеъ пайдо мешаванд. Лекин дар ҳамин давраҳо ҳам барои ҷойивазқуни иҷтимоӣ bemamoniат, монеаҳо пайдо мешаванд.

Ҳамин тарик, соҳтори нисбатан устувори ҷомеа маънои онро надорад, ки дар дохили он ягон ҳаракату, тағйирот ва ивазшавии ҷою макон ба вучуд намеояд. Наслҳо аз байн мераванд ва ҷои онҳо, мақоми

онҳоро дигарон мегиранд. Шаклҳои нави фаъолият, касбҳо ва мақомҳои иҷтимоии нав ба вуҷуд меоянд. Фард дар тӯли ҳаёт якчанд маротиба метавонад мавқеи иҷтимоии худро иваз кунад. Гузариши инсон аз ҳар як гурӯҳи иҷтимоӣ, синф, табақа ба дигар гурӯҳу синф ва табақаҳои иҷтимоӣ ҷойивазкуни иҷтимоӣ номида мешавад, ки аксаран ҳамвор ва ба таври дилҳоҳ сурат намегирад ва боиси маргиналшавии ашхос ва гурӯҳҳои гуногуни аҳолӣ мегардад. Ҳатто таҳлили қӯтоҳи соҳтори иҷтимоии ҷамъият нишон медиҳад, ки соҳтори иҷтимоӣ соҳтори тафриқабандии ҷамъият, нобаробарии иҷтимоӣ ва дар натиҷаи он ба табақаҳо ҷудошавии ҷамъиятро низ фаро мегирад, ки бе ҷойивазкуни иҷтимоӣ онро тасаввур намудан ғайриимкон аст, ки маргиналшавиро ба миён меорад. Консепсияҳои ҷойивазкуни иҷтимоӣ ва маргиналият дар рушди афкори сотсиологӣ нақши калон бозидаанд. Ҳарчанд, ки консепсияҳои маргиналият ва ҷойивазкунӣ дар доираи анъанаҳои гуногуни методологӣ ташаккул ёфтаанд. Назарияҳои нисбатан машҳури ҷойивазкуни иҷтимоӣ дар доираи равиши функционализми соҳторӣ пайдо шудаанд. Консепсияи маргиналият бошад дар доираи мактаби Чикаго, интераксионализми рамзӣ пайдо шуда дар доираи микросотсиология ташуккул ёфтааст.

Муаллиф дар тадқиқоти илмии худ мақсад гузоштааст, ки масъалаи маргиналиятро ҳамчун зуҳуроти иҷтимоӣ дид ба барояд. Барои расидан ба мақсади худ диссертант иҷроӣ як қатор вазифаҳоро, мисли шарҳу асосонокнамоии методологию назариявии равишҳои фалсафӣ ва сотсиологии омӯзиши маргиналият ҳамчун зуҳуроти иҷтимоӣ, муайян намудани хусусиятҳо, соҳтор, таснифот ва нишондиҳандаҳои маргиналият дар шароити дигаргуниҳои ҷомеаи муосир, ошкор намудани хусусиятҳои хос ва шаклҳои зохиршавии маргиналият дар раванди урбанизатсия, таҳлилу баррасии сабабҳо ва омилҳои пайдоиш ва паҳншавии зуҳуроти маргиналият дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон, оқибатҳои иҷтимоӣ ва ҷанбаҳои мусбату манфии зуҳуроти маргиналият дар Тоҷикистон, инчунин, нишон додани механизмҳо ва стратегияҳои танзимнамоӣ ва паст намудани таъсири манфии маргиналшавии аҳолӣ ба соҳтори иҷтимоии ҷомеаро ба миён гузоштааст.

Муаллиф қайд менамояд, ки дар илми сотсиология зери мафхуми «маргинал» одамон ва умумиятҳои иҷтимиеро дар назар доранд, ки нишонаҳои ба ин ё он гурӯҳ тааллуқдоштани худро аз даст додаанд ва нишонаҳои гурӯҳи дигарро ҳанӯз аз худ накардаанд ва ё тарзи рафтор ва низоми арзишҳояшон аз рафтор ва арзишҳои қабулшуда ва маъмули чомеа фарқ мекунанд. Маргиналият дар ҷомеашиносӣ барои ифодай ҳолати канории инсон дар гурӯҳҳои иҷтимоӣ истифода мешавад. Маргиналҳо фардҳо ва умумиятҳои одамоне мебошанд, ки дар ҳудуди гурӯҳҳо ва табақаҳои иҷтимоӣ ҷой гирифтаанд ё дар раванди гузариш аз гурӯҳ ба гурӯҳи дигари иҷтимоӣ қарор доранд. Маргинал шахсест, ки аз як синғу табақа ва маданият маҳрум шуда, ба дигараш ҳанӯз ворид нагардидааст ва ба ибори дигар «дар ду ҷаҳон» зиндагӣ менамояд, аммо дар ҳеч қадоми аз онҳо пурра мутобиқ шуда наметавонад.

Шоев Н. С. дар тадқиқоти илмии ҳуд як қатор равишҳо ва методҳои умумиилмию соҳавӣ, аз ҷумла равишҳои умумиилмии функционализми соҳторӣ ва равиши системавӣ истифода намудааст, зоро омӯзиши зуҳуроти маргиналият дар доираи ин равишҳо мувоғиқ мебошад. Ҳамзамон ҳангоми омӯзиши мавзуи диссертатсия аз методҳои таҳқиқоти сотсиологӣ, мисли таҳлили ҳучҷатҳо, мушоҳида, муқоиса, пурсиши сотсиологӣ васеъ истифода бурдааст. Инчунин, ба сифати манбаи иттилоот адабиёти илмӣ ва таълимӣ, натиҷаҳои тадқиқотҳои сотсиологӣ, мақолаҳо ва маводҳои интернетиро истифода намудааст.

Муаллиф қайд менамояд, ки тағйирёбии макону мақоми шумораи зиёди одамон ба маргиналшавии табақаҳои иҷтимоӣ меоваранд. Ҳаракату гузаришҳои амудию уфукии аҳолӣ ҳоҳу ноҳоҳ мутобиқшавиро талаб мекунанд. Кӯчиши аҳолии деҳот ба шаҳрҳо бо ташаккули инфрасоҳтори шаҳр ҳамвора сурат намегирад. Аз тарзи зиндагии деҳоти канда шуда, муҳочирон ба тарзи зиндагии шаҳрӣ пурра ворид намешаванд. Агар, баъзеҳо аз сабаби набудани шароитҳои моддии ҳуд ва инфрасоҳтории шаҳр ба тарзи зиндагии шаҳрӣ ворид нашаванд, қисми дигар бо сабабҳои сатҳи ҷаҳонбинӣ ва мутобиқ нашудан маргинал мешаванд.

Мафхуми маргиналият барои муайян намудани ҳолати мобайни, сарҳадӣ ё канории шаҳс нисбат ба ягон умумияти иҷтимоӣ (миллӣ, синфи, фарҳангӣ) истифода мешавад. Одди карда гӯём, маргинал ин шаҳси «мобайни», «муаллақ» ё «аз ин монда, аз вай ронда» аст. Маргинали классикӣ ё намунавӣ шахсест, ки аз дехот дар ҷустуҷӯи кор ба шаҳр омадааст. Ӯ аллакай қишоварз нест, коргар ҳам нест. Аз меъёрои субкултураи дехотӣ аллакай қанда шудаасту субкултураи шаҳрӣ аз худ нашудааст. Нишонаи асосии маргиналишавӣ ин қанда шудани алоқаҳои иҷтимоӣ аст, ба таври «классикӣ» алоқаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва маънавӣ қанда мешаванд. Ҳангоми воридшавии маргинал ба умумияти иҷтимоии нав ин алоқаҳо бо ҳамон пайдарҳамӣ барқарор мешаванд, лекин барқароршавии алоқаҳои иҷтимоӣ ва маънавӣ аз барқароршавии алоқаҳои иқтисодӣ қафо мемонанд. Ҳамон муҳочир ҳам, коргар шуда ба шароитҳои нав мутобиқ гашта, то дер боз бо муҳити нав муттаҳид намешавад. Ба маргиналҳо на танҳо шахсони пессимиисту қафомонда (аутсайдер)-ҳои иҷтимоӣ, балки шахсони накӯаҳволу бомуваффақият, ки дар соҳтори иҷтимоӣ ҷои худро наёфтаанд, дохил шуда метавонанд.

Хулоса, таъсироти ҷойивазкунии қатъӣ ва босуръат, ки бо омилҳои сиёсию иқтисодӣ ва фарҳангӣ алоқаманданд ба маргиналшавии аҳолӣ оварда мерасонанд ва боиси шуста шудани сарҳадоти табақаҳои иҷтимоӣ, номуайяни соҳтори иҷтимоӣ гашта, мумкин аст ба рушди минбаъдаи ҷамъият монеаҳо эҷод намояд.

Таҳлилу биниши масъалаҳо, равиши таҳлилу баррасиҳо, натиҷагирий ва хулосабарориҳо, навовариҳо ва тавсияю пешниҳодҳои муҳаққиқ дар омӯзиши мавзуи тадқиқотии мазкур аз қӯшишҳои илмӣ ва қасбияти муаллиф гувоҳӣ медиҳанд. Мазмун ва шакли автореферат ба мазмуну мундариҷаи диссертатсия мувофиқат менамояд ва ба талаботҳои муқарраршуда ҷавобғӯ мебошад.

Бояд иқрор шавем, ки дар автореферат баъзе аз норасоиҳои ҷузъӣ низ роҳ ёфтаанд. Аз ҷумла дар матни чопии автореферат ҳатоғиҳои имлӣ ва техникӣ ба назар мерасанд. Норасоиҳои ҷойдошта ба мазмuni

автореферат таъсири чиддӣ нарасонида, арзиши илмии онро кам намегардонанд.

Аз ин рӯ, тадқиқоти илмии Шоев Неъматҷон Султонович дар мавзуи «Масъалаи маргиналият ҳамчун зуҳороти иҷтимоӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон» кори илмии пурра анҷомёфта ба ҳисоб рафта, ба талаботхое, ки дар Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26-уми ноябрь соли 2016 таҳти №505 оид ба додани дараҷаи илмии номзади илмҳо тасдиқ карда шудааст, мувоғиқ буда, муаллифи он сазовори дараҷаи илмии номзади илмҳои сотсиологӣ, аз рӯйи ихтисоси 22.00.04 – Соҳтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ мебошад.

Муқарриз:

номзади илмҳои фалсафа,
дотсенти кафедраи умумидонишгоҳии
фалсафаи Донишгоҳи
миллии Тоҷикистон

Шаҳобиддинов Н.С.

Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон
ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17
E-mail: shahobiddinov@gmail.com
Тел.: (+992) 937400284

Имзои н.и.ф, дотсент Шаҳобиддинов Н.С.-ро

Отасдиқ менамоям:

/Сардори раёсати кадрҳо
ва корҳои маҳсуси ДМТ

Тавқиев Э.

Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17
E-mail: tnu.int.re@gmail.com
Веб-сайт: www.tnu.tj
Тел.: (+992 37) 221-77-11; 221-47-96